

Ferenc Viktória

Nyelvet tanulni, továbbtanulni, „létesülni” – többségi iskolaválasztási stratégiák Beregszászban

1. Többségi tannyelvű iskolaválasztás magyar környezetben

Beregszász, a kárpátaljai magyar tömbben élő lakosság központját reprezentáló város, kiterjedt magyar nyelvű oktatási rendszerrel rendelkezik: több magyar nyelvű óvodai csoport, magyar vagy magyar párú egyes tannyelvű iskola, magyar gimnázium és az ország egyetlen önálló magyar felsőoktatási intézménye is megtalálható a kutatás helyszínéül választott városban.

Ennek ellenére az utóbbi 5-8 évben észrevehetően megnőtt a többségi iskolát választó magyar gyerekek száma, a magyar iskolák létszáma pedig csökkenő tendenciát mutat. A többségi iskolaválasztás trendje főleg azzal összefüggésben erősödött meg, hogy 2008-tól a felsőoktatásba való jelentkezéskor a magyar iskolák végzőseinek is kötelezően vizsgáznuk kell ukrán nyelv és irodalomból, az államnyelv oktatása viszont rendkívül alacsony hatékonysággal folyik a magyar iskolákban.¹ A magyar iskolák csökkenő létszámadatait részben a strukturális lemorzsolódás jelensége is magyarázhatja, ugyanis az egyes iskolaválasztási csomópontoknál, azaz 4.-ből az 5. osztályba, illetve 9.-ből a 10.-be való átmenet alkalmával magas az iskolaelhagyók száma. A lemorzsolódás

¹ Cserniczkó István: Egy kényszerű „túlélési stratégia”: a többségi nyelven való tanulás. *Együtt*, 2011/4: 81–94. Cserniczkó, István: The linguistic aspects of the Ukrainian educational policy. *ESUKA – JEFUL*, 2011/2–1: 75–91.; Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: Направление языковой политики украины как фактор этнических и языковых конфликтов. In: Виноградов В. – Михальченко В. (eds.): *Язык и общество в современной России и других странах / Language and Society in present-day Russia and other countries*. Институт языкознания РАН – Научно-исследовательский центр по национально-языковым отношениям: Москва, 2010. 245–249.

aránya növekszik az oktatási szintekkel, a középiskolai szintre a magyar tannyelvű osztályokban végzetek közel fele nem jut el.²

Az iskolaválasztás problémája a kárpátaljai közvéleményt is foglalkoztatja. Egy helyi magyar lapban közzétett kérdőívben arról kérdezték meg a kárpátaljai magyar közvéleményt, hogy „Helyesen járnak-e el azok a szülők, akik ukrán tannyelvű iskolába járatják gyermeküket?”³ Összesen 476 válasz alapján a többség (67%) elutasította a többségi iskolaválasztást, mert így Kárpátaljáról eltűnhet a magyarság (209 fő), vagy mert a gyerekek ukrán társaiknál sokkal gyengébben fognak teljesíteni (109 fő). A válaszadók egyharmada közelítette meg a többségi iskolaválasztást a gyermek fejlődése szempontjából, kétharmaduk a kárpátaljai magyar közösség szempontjából ítélte meg a kérdést. Azok közül, akik a többségi iskolaválasztás mellett érveltek (24,5%), jelentős azok aránya, akik a későbbi boldogulással kötik össze ezt a döntést. 112-en gondolják úgy, hogy helyes az ukrán tannyelvű iskola választása, mert csak így tud érvényesülni az életben a gyerek, s csak 5-en gondolják úgy, hogy az ukrán iskolákban magasabb az oktatás színvonala. 41-en vélték úgy, hogy esete válogatja. Bár a felmérés nem volt reprezentatív, az eredményekből kitűnik, hogy a többségi tannyelvű iskola választása megosztja a kárpátaljai magyar közvéleményt, amit a kutatással gyűjtött adatok is megerősítenek.

² A lemorzsolódás okait, vonatkozó kutatások hiányában, csak sejteni lehet. A magyar nyelvű képzések vélhetően megfelelő pedagógiai felkészültség hiányában nem képesek nagyobb mértékben benn tartani a diákokat a rendszerben, az alsóbb osztályokban valószínű a kárpátaljai magyar anyanyelvű romák, illetve a hátrányos helyzetűek iskolai integrációs sikertelensége is jelen van. Papp Z. Attila: A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás rendszere és néhány aktuális kihívása 2009-ben. In: Fedinec Csilla – Mikola Vehes (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete: Budapest, 2010. 480–498; Orosz Ildikó – Csernicskó István – Ambrus Pál – Kristofóri Olga: A magyar nyelvű/nyelvi oktatás stratégiai kérdései Kárpátalján (2008). In: Orosz Ildikó (szerk.): *Két évtized távlatából*. PoliPrint: Ungvár, 2012. 67–242.

³ *Elvesztettük a magyarság negyedét?* Forrás: <http://kiszto.hhrf.org/?module=news&target=get&id=7205>; Utolsó meglátogatás: 2013.11.19.

2. Beregszász – nemzetiségek, iskolák

Az alábbiakban (1. táblázat) a Beregszászban található nyolc általános- és középiskola tanulói létszámainak adatait közöljük. Ha a lakosság etnikai arányát összevetjük az egyes iskolákba beíratott gyerekek számával és az összes beiskolázott gyerekhez viszonyított arányával, akkor megállapíthatjuk, hogy míg a beregszászi lakosság 48,1%-a magyar nemzetiségűnek vallja magát, 55,9%-a pedig magyar anyanyelvű, addig magyar tannyelvű osztályokba csak az összes iskolás 44,4%-a jár.⁴ Az orosz és ukrán nemzetiségűek aránya a városon belül 44,3%, anyanyelv szerint pedig 43,7%. Ezzel szemben ukrán és orosz tannyelvű iskolákban tanul az összes iskolás 55,6%.

Hivatalos nyilvántartás hiányában az iskoláktól kapott becslések alapján azt is láthatjuk, hogy az összes beregszászi iskolás 16,4%-a olyan magyar nemzetiségű/anyanyelvű gyerek, aki ukrán vagy orosz tannyelvű iskolába jár. Ez az arány iskolánként nagyon változik, a teljesen ukrán nyelvű 1-es iskolában a tanulók közel negyede, az 5-ös iskolában a tanulók harmada magyar nemzetiségű.

A többségi iskolát választó magyar nemzetiségűek számának alakulásában az elmúlt 25 évben többféle – oktatás- és nyelvpolitikailag meghatározott – hullámot is fel lehet fedezni. Az 1980-as évek végén Beregszász városában az orosz nyelvű oktatásban részesülők 38%-a, az ukrán nyelvű képzésben résztvevők 25%-a volt magyar.⁵ Más adatok szerint ekkor a Beregszászi járásban a magyar nemzetiségű iskolások 72,4%-a tanult magyar nyelven, 12,9%-uk oroszul, 14,7%-uk pedig uk-

⁴ A magyar tannyelvű osztályokba beiskolázott diákok jelentős része magyar anyanyelvű roma, akik aránya (a 2001-es népszámlálás alapján, alulbecsülten is 6,5%) hozzáadódik a magyar nemzetiségű, magyar anyanyelvű lakosság arányához, még inkább növelve a szakadékot a beiskolázási arány és az etnikai arány között. Vö. Braun László – Csernicskó István – Molnár József: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. PoliPrint: Ungvár, 2010. Ugyanígy, ha figyelembe vesszük, hogy sok magyar diák a Beregszász környéki magyar falvakból utazik be a városi iskolák valamelyikébe, azt is észre kell vennünk, hogy a városon belüli magyar lakosságból még kevesebben látogatnak magyar iskolát.

⁵ Fedinec Csilla: *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991)*. Nemzetközi Hungarológiai Központ: Budapest, 1999. 86.

ránul.⁶ A kilencvenes években ez a trend megfordult: nemcsak a magyar nemzetiségűek, de a többségiek is igyekeztek magyar tannyelvű iskolába íratni gyermekeiket, bízva a jobb érvényesülési lehetőségekben.⁷

1. táblázat. A beregszászi iskolák létszámadatai⁸

ISKOLA	Tannyelv	Összlétszám MAGYAR tannyelvű osztályokban	Összlétszám TÖBBSÉGI tan- nyelvű osztályok- ban	Magyarok a TÖBB- SÉGI tannyelvű osztályokban*	Magyarok a TÖBB- SÉGI tannyelvű osztályokban (%)
1-es középiskola	ukrán	-	826	200	24
3-as középiskola	magyar-ukrán	230	178	72	41
4-es középiskola	magyar	450	-		
5-ös középiskola	ukrán	-	700	240	34
6-os általános iskola	magyar	194	-		
7-es általános iskola	magyar	345	-		
9-es általános iskola	magyar	95	-		
10-es középiskola	magyar-orosz	105	74	12	16
Összesen	-	1419	1778	524	30
Az összes iskolás hány %-a	-	44,4	55,6	16,4	-

* Az iskolák igazgatóságának becslése alapján.

⁶ Veress Gábor – Popovics Vladimír: *Nemzetiségi iskolák Kárpátalján 1919–1991*. Vizhibu: Beregszász, 1999. 28–31.

⁷ Csernicskó: Egy kényszerű „túlélési stratégia”, i.m. 81–94., Csernicskó István: *Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitikai a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2013. 411–424.

⁸ A magyar iskolák adatai a 2011/12-es tanévre vonatkoznak, a vegyes tannyelvű és ukrán tannyelvű iskolák adatai 2012/13-as tanévet tükrözik. Az adatokat a Beregszászi Oktatási Hivatal bocsátotta rendelkezésünkre.

3. A kutatásról

Kutatásunkban három többségi iskolát vizsgáltunk meg: az 1-es és az 5-ös számú ukrán tannyelvű középiskolákat, valamint a 3-as számú ukrán-magyar vegyes tannyelvű középiskolát.⁹ Olyan diákokat kérdeztünk meg, akik magyar anyanyelvűként ukrán osztályba járnak, illetve olyan magyar szülőkkel interjútunk, akik gyerekeiket többségi tannyelvű iskolába íratják be. Ezen kívül alsó és felső tagozaton oktató tanárokat is megkérdeztünk, akik mindennapi tapasztalataik alapján nyilatkozni tudnak a magyar gyerekek fejlődéséről a többségi tannyelvű osztályokban. A beregszászi ukrán iskolákban több magyar nyelven is jól beszélő, esetenként magyar anyanyelvű tanárt találtunk, ezért az interjúkat magyar nyelven készítettük az ő esetükben is. A magyar anyanyelvű tanárok esetében emellett számoltunk azzal a sajtósággal, amelynek során mondandójukkal legitimálni próbálták a „magyarként egy ukrán intézményben” jelenséget.

2013. január-február hónapokban összesen kilenc interjút készítettünk¹⁰ a három érintett iskolában, illetve olyan szülők/gyerekek otthonában, akik az adott iskolát választották.¹¹ A terepmunka során készített interjúkat digitális hangrögzítő segítségével rögzítettük, amelyeket szó szerinti formában, a beszélt nyelv jellegzetességeit követve jegyeztünk le. A tanulmány további részeiben az interjúkból származó idézeteket ennek megfelelően használjuk fel.¹² A begépelte szövegeket Atlas.ti inter-

⁹ Párhuzamosan külön osztályokban zajlik a magyar és ukrán tannyelvű oktatás.

¹⁰ A következő személyekkel készítettünk interjúkat: pedagógus/szülő (1-es iskola); alsós pedagógus/szülő (5-ös iskola); magyar mint idegen nyelv tanár (5-ös iskola); két pedagógus közös interjúja (3-as iskola); szülő (5-ös iskola); két 6. osztályos és egy 7. osztályos diák egyéni interjúja (3-as iskola); hat 6. és 7. osztályos diák fókuszcsoportos interjúja (5-ös iskola).

¹¹ Az interjúk elkészítésében Papp Z. Attila is részt vett.

¹² Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az interjúrészleteket az érthetőség kedvéért néhol szerkesztettük, és erre szögletes zárójelbe tett rövid szöveggel utaltunk [...]. Zárójel nélküli három ponttal jeleztük, ha az interjúalany beszédtempója lelassult, a beszédpartner esetleg elhallgatott, vagy nem fejezte be gondolatát. Zárójelbe tett három pont (...) áll az olyan részek helyén, amit a tartalmi logikai lánc megtartása érdekében indokoltan tartottunk kihagyni. Az idézetek után zárójelben utalunk arra, kitől származik az idézet.

júelemző szoftver segítségével kódoltuk. A kódolás során a szövegeket kisebb narratív egységekre bontva olyan címkékkel láttuk el, amelyek röviden és lényegre törően fejezik ki az egyes szövegrészek tartalmát. Alkalmanként egy-egy szövegrészhez több kódot is rendeltünk, mert a tartalmak egyszerre többféle értelmezést is indokoltá tettek.¹³ A kódok említésének gyakorisága alapján próbáltuk meg az iskolaválasztási motivációk közötti hierarchikus viszonyt tetten érni, azaz azt tekintettük a legmeghatározóbb iskolaválasztási motivációnak, amihez a legtöbb interjúidézetet hozzá tudtuk rendelni.

Hipotézisként fogalmaztuk meg, hogy a korábbi magyar iskolákra kiterjedő kutatásunkhoz hasonlóan¹⁴ a többségi oktatási intézmény kiválasztása esetében is lehetnek etnikailag semleges, praktikus szempontok és etnikailag meghatározott, a nyelvvel, nemzetiséggel összefüggő motivációk. Előfeltevésünk szerint az *etnikai, nyelvi alapú iskolaválasztási döntések* dominánsabban jelen vannak a vizsgált kutatási helyszínen, mint az egyéb, praktikus iskolaválasztási szempontok, de ezek a stratégiák a szülők részéről külső körülmények kényszere alatt születnek, és hosszabb távon a nyelvcseréhez járulnak hozzá.

4. Iskolaválasztás: döntési motivációk és azok következményei

Kutatásunkkal azt próbáltuk meg tetten érni, hogy a homogén vagy egyes házasságban élő magyar szülők milyen érveket mérlegelve, milyen megfontolásból választanak magyar gyerekük számára többségi tan nyelvű iskolát. Az interjúk elemzése során az iskolaválasztási motivációk tényezőket csoportosítottuk, de az iskolaválasztási döntések kísérőjelen ségeként feltűnő, a döntések háttérében meghúzódó érzelmi folyamatokat is megismertük. Emellett a többségi iskolaválasztás gyerekekre gyakorolt vélt és valós következményeiről is teljesebb képet kaptunk.

¹³ Hasonló elemzési eljárásra lásd például Papp Z. Attila: *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Regio Books, Magyar Külügyi Intézet: Budapest. 2008.

¹⁴ Ferenc Viktória – Séra Magdolna: Iskolaválasztás Kárpátalján. *Kisebbségkutatás*, 2012/3. 471–513.

4.1. Etnikailag semleges iskolaválasztási döntések

Az *etnikailag semleges iskolaválasztási döntések* kifejezés alatt olyan szülői döntéseket értünk, melyek egyaránt jellemezhetik a kárpátaljai magyar és ukrán szülőket is. Ebbe a csoportba soroltuk az iskola infrastrukturális állapotát, az oktatás színvonalát, a városi iskolák presztízsét, az iskola által biztosított szabadidős foglalkozásokat, az intézményen belüli idegennyelv-tanulási lehetőségeket, a szülők anyagi helyzetét, ezzel kapcsolatban a faluról való beutazás költségeinek problémáját, a pedagógusok megítélését.

Az 5-ös számú középiskolában a város más iskoláihoz képest magasabb óraszámban oktatnak idegen nyelveket, elsősorban angol nyelvet. Nagyon sok szülő számára, illetve a pedagógusok szerint is ez a „nyelviskolai” jelleg meghatározó az iskolaválasztáskor.

„Épp ezért vagyunk annyira közkedveltek, már maga az iskola, úgy értem, hogy jönnek a szülők, és máris jönnek jelentkezni, mert a nyelvek miatt.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

„K:¹⁵ És tudjátok róluk [a többi magyar gyerekről], hogy ők például miért jöttek ide ebbe az ukrán nyelvű iskolába?

V2: Hát sokan, mivel (...) van angol szakos is, és azt hiszik, hogy ezek az iskolák a legjobbak, ezért is.

K: Tehát a nyelvek miatt. És nálatok is szerepet játszott, tehát amit mondtatok, hogy szakmaválasztás, jövő... A nyelvek is fontosak voltak, hogy megtanuljatok mindenféle idegen nyelveket?

V2 Igen, az volt a fontos!

V1: Nem elég magyarul és ukránul tudni, angolul is.” (Diákok, 5-ös iskola)

Az 1-es iskolában arra törekednek, hogy minden tantárgyat egyaránt magas szinten oktassanak. Erről beszél az 1-es iskola pedagógusa

¹⁵ Párbeszéd-idézetknél a K1 és K2 rövidítés az interjú készítő kutatókat jelöli, a V1-V2, stb. a válaszadókat.

is, aki, hogy ha a saját gyereke beiskolázásáról lenne szó, nem csak praktikus okokból íratná abba az iskolába, ahol tanít, hanem azért is, mert igazán jó iskolának tartja az intézményt.

„Én mondjuk, én ott dolgozom, és akkor ott tanuljon a gyerekem is – ez nem arról szól. Ez csak arról szól, hogy ez jó iskola. Látom, mivel ott dolgozok, és látom, hogy a tanárok, hogy hogy viszonyodnak a tanításhoz, hogy látom, hogy jó erős iskola, ezért akarnám oda beadni.” (Pedagógus, 1-es iskola)

Az oktatás minősége, mint a szülők iskolaválasztását befolyásoló döntés a falusi gyerekek városi iskolába való járatásának tendenciájában is megjelenik, bár adatközlőink nem jelentik ki egyértelműen, hogy a falusi iskolákban gyengébb lenne az oktatás. A szülőkből inkább egyfajta „vonzódás” alakult ki a városi, magasabb presztízzsel rendelkező iskolák iránt.

„A faluból azért hordják a gyerekeket a városba, hogy minden tantárgyból erős legyen, hogy itt minden óra le van vezetve, itt nincs olyan, hogy a tanár nem megy be az órára, vagy esetleg... Nálunk szigorúság, szigorúan veszik a munkát.” (Pedagógus, 1-es iskola)

„Jó mondjuk, nekünk annyi, hogy Jánosiban¹⁶ van ukrán iskola. A tanárnőnek, úgy kolléganőmnek az unokája tanul itt. Meg vannak elégedve. Itt is új tanárnő van. És én nem mondom, hogy rossz ez az iskola, én nem akarok ellene beszélni. Most, most miért adtuk Beregszászba? Hát nem tudom, csak vagy valami, engem húz még valami Beregszász felé.” (Szülő, 5-ös iskola)

A falusi szülők iskolaválasztásának érzékelhetően anyagi vetülete is van, hiszen a 3-as iskolán kívül sem az 1-es, sem az 5-ös iskolában nem gondoskodnak arról, hogy a környező falvakból reggelente beszállítsák a diákokat. Ezt a szülőknél kell megoldaniuk, így ebben az esetben csak

¹⁶ Beregszásztól 7 km-re található falu.

a tehetősebb szülők iskolaválasztásánál jöhet szóba ez az opció. Ugyanakkor a helyzet egy igazi helyi civil társadalmi kezdeményezés kialakulását is magával hozza: a szülők maguk szervezik meg, hogy gyerekeik közösen bérelt autóbusszal jussanak el az iskolába, majd onnan haza.

Az intézmény iskolaszervezeti adottságai, illetve az oktatásszervezés térbeli megoldásai is lehetnek a gyermek biztonsága szempontjából meghatározóak a szülői iskolaválasztáskor:

„Az 1-esbe nem, mert az 1-esbe ott a gimnázium is egybe van, és hát ugye anno én is járogattam be oda sokat, hát ott-ott életveszélyes a folyosón közlekedni szünetbe. Ott több mint ezer nem tudom hány gyerek van.¹⁷ (...) Egyszerűen a kicsik nem tudnak, nem mernek az osztályból kijönni szünetbe, mert egy épületbe van az egész.”(Szülő, 5-ös iskola)

A szabadidős foglalkozások is fontosak lehetnek a szülői döntésekben, de talán ennél is meghatározóbb a pedagógus személyisége, illetve az, hogy az idősebb testvérek hova jártak.

„Ugye van ismerkedési napok, tehát augusztus erről szól. És akkor, hát vannak szülők az 1A-ban, ugye ukrán osztálynak mondjuk, de viszont voltak magyarok és kérték, hogy ahhoz az osztályfőnökhöz akar menni, mert ismeri és a másik gyermeke is hozzá járt magyar-ként, és jó eredményekkel. Úgyhogy ezek már így jöttek össze, hogy már a magyar szülők kérték ezt a bizonyos osztályfőnököt, hogy lehetne-e hozzá adni, mivel ott volt az első gyerekük, és ugye testvérek.” (Alsó osztályos pedagógus, 5-ös iskola)

A magyar tannyelvű iskolákkal ellentétben, az ukrán tannyelvű iskolákban nem jellemző a roma tanulók beiratkozása, ami szintén szólhat a többségi iskola választása mellett. Ennek egyik fő oka az, hogy a

¹⁷ Az igazgatóság becslése alapján az 1-es iskolában 826 gyerek tanul (ahogy azt az 1. táblázatban jeleztük), ugyanakkor ugyanebben az épületben található a beregszászi ukrán tannyelvű gimnázium hat évfolyama is, s a kettő együttvéve már valóban ezer fő feletti létszámot eredményez.

beregszászi és a Beregszász környéki romák jellemzően magyar anyanyelvűek, így számukra a magyar iskolaválasztás jelent alternatívát, illetve motiváló lehet az is, hogy csak a magyar iskola diákjai jogosultak a magyarországi oktatás-nevelési támogatásra. A magyar szülőknél azonban épp a cigánykérdés miatt megfigyelhető az „elcigányosodó” magyar iskolák kerülése, az elitebb magyar, vagy ukrán iskolák választása.¹⁸

4.2. Etnikailag meghatározott iskolaválasztási döntések

Az etnikailag meghatározott iskolaválasztási döntések alatt olyan szülői döntéseket értünk, amelyek valamilyen formában köthetőek a szülők kisebbségi magyar világához: azaz ebben a csoportban kifejezetten olyan motivációk, stratégiák találhatók, amelyek a kárpátaljai magyar szülők döntéseit megkülönböztetik a többségi nemzethez tartozó szülők döntésétől. Ezek a motivációk leginkább a magyar vagy többségi iskola közötti választás egyes mozzanatait tartalmazzák.

A leghangsúlyosabb etnikailag meghatározott iskolaválasztási döntés, amit kutatásunkkal sikerült feltárnunk, egy, a kisebbségi magyar iskolák alacsony hatékonyságú ukrán nyelvoktatásához kapcsolódó túlélési stratégia, melynek során a szülők az alábbi célok teljesülése érdekében választanak ukrán tannyelvű iskolát a gyerekeiknek:

- az ukrán nyelv elsajátítása;
- (az előbbivel szoros összefüggésben) az ukránul továbbtanulásra/ emelt szintű érettségire való felkészülés;
- a későbbi boldogulás, a helyi szóhasználatban „létesülés” elősegítése.

A legerősebb és legközvetlenebb motiváció, hogy a gyerekek elsajátítsák az államnyelvet a középiskola befejezéséig.

„V1: Szerintem azt akarja a szülő, hogy a gyerek tanuljon meg ukránul is beszélni, mert mondjuk azért két nyelv. Mégis Ukrajnába lakik, és ha elmegy tanulni, akkor is csak ukránul.

¹⁸ Ferenc – Séra, 2012. Iskolaválasztás Kárpátalján, i. m.

V2: *Alapvető követelmény, hogy az államnyelvet mindenki tudja.*

V1: *Mert minden, mondjuk Beregszász, jól van, 80-70% magyar van, de akkor is, minden papírmunka, meg minden ukránul. De hogy most elmegy a gyerek egy, mit tudom én, [hivatalba], akkor is ukránul kell megszólalni, ha nem tudja ukránul leírni a nevét, már az is rossz. Úgy-hogy szerintem ebből a szempontból a gyerek tanulja a nyelvet.*

V1: *Meg hogy tudjon érvényesülni természetesen.”(Pedagógusok, 3-as iskola)*

„V: *A testvérem idejárt, és akkor mondták, hogy milyen jó iskola, és ide íratlak be engem is. Csak engem, csak engem ukránba adtak, nem magyarba.*

K: *A többiek, a másik két testvéred magyarba jár? A kisebbik is, meg a nagyobb is?*

V: *Nem, a kicsi az is ukránba jár, csak a nagy járt magyarba.*

K: *És miért döntöttek így a szüleid? Mit gondolsz?*

V: *Mert Ukrajnában élünk, oszt nem fogunk tudni semmit csinálni, ha magyar osztályba fogok járni.*

K: *És a nagyobbik testvéred nem beszél, nem tanult meg ukránul beszélni?*

V: *Hát nem nagyon. Elment továbbtanulni, osztán nem nagyon tudott semmit.” (Diák, 3-as iskola)*

Az ukrán iskolákban oktató pedagógusok és ukrán iskolát választó szülők az ukrán tannyelvű iskoláztatás stratégiáját az ukrainai továbbtanulással kötik össze, hogy a gyerek sikeresen le tudjon érettségizni és jelentkezessen az ukrainai felsőoktatásba.

„K1: *Ön biztos sok szülővel találkozik vagy beszélget, ilyen magyar szülőkkal, ők mit mondanak, hogy miért döntöttek amellet, hogy ebbe az iskolába menjenek?*

V: *A továbbtanulás végett.*

K2: *Tehát kifejezetten a továbbtanulás?*

V: *Kifejezetten a továbbtanulás. Azért, hogy a gyermek, tudjon továbbtanulni itt nálunk [Ukrajnában]. Ezért, határozottan ezért. És*

tudjon boldogulni ebben a világban, ebben az országban, ahol nekünk élnünk kell. Ez az egyetlen dolog, mert azt látja, hogy más kiútja nincs.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

„V: Én azt szeretném, hogy egy kicsit többre vigye, mint mi.

K: De konkrétan mit, hogy a...?

V: Szeretném, ha egyetemre járna.” (Szülő, 5-ös iskola)

Adatközlőink úgy vélik, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű iskoláztatás jelen körülmények között egyetlen értelmes kimenete a magyarországi továbbtanulás. Korábban az alacsonyabb államnyelvtudású diákok számára a szülőföldi továbbtanulás lehetőségét jelentették a magyarul is oktató felsőoktatási intézmények, mint az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelvű szakjai, vagy a Kárpátaljai Magyar Főiskola, de mára az ukrán emelt szintű érettségi, mint minden felsőoktatási intézményben kötelező bemeneti vizsga, kirekeszti a gyengébb államnyelvtudású diákokat a felsőoktatásból. Aki a szülőföldön akar „létesülni”, annak az ukrán tannyelvű iskola jelenthet opciót.

„Hogyha nem tudja a gyerek itt, a magyar gyerek, az ukrán nyelvet, akkor nem létesülhet, és mindenkinek nem adatik meg Magyarországra menni tanulni. Itt viszont, ha nem tudja az ukrán nyelvet, akkor hová megy? Nem tudja letenni az emeltszintű vizsgákat, tehát rengeteg nehézségbe ütköznek a gyerekek, így ezért jött ez, hogy egyre több magyar jött nálunk.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

„Szeretném ukrán iskolába [adni]. (...) Úgy gondolom, ha nem is itt, ha fog akarni menni külföldre tanulni, akkor ő fogja tudni a nyelvet, csakhogy, ha viszont úgy dönt, hogy itt, és nem tudna ukránul, ez nagyon nehéz lenne, hátrány.” (Pedagógus, 1-es iskola)

A Magyarország által biztosított oktatási-nevelési támogatás, amely minden magyar iskolába beíratott gyerek után 20 000 Ft összegű támogatásban részesíti a szülőket, szintén jelenthet iskolaválasztási

szempontot.¹⁹ Adatközlőink azonban úgy gondolják, az iskolaválasztásnak gyermekük jövője szempontjából sokkal nagyobb tétje van, mint amennyit a támogatás jelenthet.

„Hát most az lenne a másik dolog, hogy ez, ez nekem nem szimpatikus, hogy ugye hát falun is, meg máshun is hallani, hogy hát azért adta magyar iskolába, mert kapjuk a húszezer forintot. Na, hát ez már, akkor mindegy, ha iskolába se jár a gyerek, vagy nem tudom, na!” (Szülő, 5-ös iskola)

A támogatás helyett a szülők inkább egy kiszámíthatóbb kisebbségi oktatási rendszert szeretnének, amely felkészíti a gyerekeket a helyben való boldogulásra.

„Ha erről lenne szó, hogy most megint kéne dönteni, tegyük fel: de csak a húszezer forintért nem adnám magyar iskolába a gyereket. Hanem, ha esetleg arról lenne szó, hogy bizony igen, van egy olyan ígéret, hogy hát a magyar iskolában járt gyerekek lesz jövője ebben az országban, akkor igen, akkor azt mondanám, akkor magyarba adnám. (...) Sokkal több gyereket adnának szerintem, hogyha volna olyan ígéret, hogy legalább Kárpátalján tudna jobban boldogulni a magyar iskolát végzett gyerek.” (Szülő, 5-ös iskola)

4.3. Az iskolaválasztás pszichológiája

Az iskolaválasztási döntések nem önmagunkban és nem érzelmektől mentesen születnek. Interjúink lehetőséget adtak arra is, hogy a szülői döntések háttérében meghúzódó érzelmi folyamatokat megismerjük, a többségi iskolaválasztás vélt és valós következményeiről is teljesebb képet kaptunk a magyar gyerekek esetében.

¹⁹ Vö. Séra Magdolna: Az oktatási-nevelési támogatás szerepe az iskolai tantervválasztásban Kárpátalján. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek V. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium: Budapest, 2013. 310–335.

A kutatásban megkérdezett három szülő első vagy másodgenerációs felmenői között vannak ukrán nemzetiségűek, két esetben magyar, egy esetben ukrán a házastársuk. A szülők egyike végig magyar nyelvű intézményekben tanult, egy másik adatközlő kezdetben magyar, majd ukrán nyelvű iskolába járt, a harmadik személy pedig teljesen ukrán nyelvű iskolai életúttal rendelkezik. Államnyelvtudásuk két esetben magas, míg a magyar iskolai életutat bejáró adatközlő nyelvi nehézségekkel küzd az államnyelvet illetően. Ez a nyelvi korlát a későbbi elhelyezkedésben, a felsőfokú tanulmányok elvégzésében is problémát okozott adatközlőnknek. Gyerekei számára mindhárom szülő ukrán tannyelvű iskolát választott, illetve készül választani. Három adatközlőnk közül a többségi iskolaválasztás döntési dilemmáját leginkább átélő szülő az, amelyik maga magyarul tanult, és alacsony a saját államnyelvtudása. Ez a szülő kompenzálni próbál: azért választott ukrán iskolát gyermekének, mert úgy érzi saját tapasztalatából, hogy csak így tud majd a gyereke szembenézni azokkal a nyelvi kihívásokkal, amelyekkel ő maga nem tud mit kezdeni.

„Másrésről meg saját magamra vagyok mérges, hogy nem tanultam meg fiatal koromba, mert én úgy gondoltam, hogy „óh, hát nem kell nekem annyira”, hát magyar közegben voltam. Munkahelyeken, ahol voltam, ott mindig voltak magyarok. Nem volt az a nagy kényszer, mint például most a gyerekemnek. (...) A gyereknek kell hálás lenni, hogy, hogy kényszerítjük, idézőjelbe kényszerítettjük, de az az igazság, hogy ez egy kényszer, hogy az ukrán.” (Szülő, 5-ös iskola)

A szülő csalódott, kiábrándult: úgy érzi, hogy a magyar közösségi érdekképviselő részéről nem számíthat segítségre, attól fél, a magyar oktatási intézmények helyzete még inkább ellehetetlenül a következő 10 évben, mire az ő gyereke befejezné az iskolát.

„Minél tovább, annál nehezebb. Most itt nem egy-két évről van szó, hát mire az én gyermekem befejezi az iskolát, már tizenegy év múlva azért, nem tudom. (...) Valahogy pár évvel ezelőtt olyan, olyan más volt a légkör is. Mindenkiben volt egy kis várakozás, vagy egy kis hát-

ha, hátha mégis, de aztán valahogy csalódtunk benne, mert semmi nem történt.” (Szülő, 5-ös iskola)

Az a szülő, aki saját nyelvi hiánya miatti kompenzációból és a rendszerszintű kényszer hatására többségi iskolát választ gyerekének, a beiskolázás pillanatától attól szorong, hogy nem tud majd a gyermeke tanárával beszélni, hogy nem tud a gyereknek otthon segíteni a tanulásban. Ezt a problémát a tanárok is érzékelik, és van úgy, hogy a szülők emiatt lépnek vissza a többségi iskolaválasztástól.

„Mi még oroszot tanultuk, aztán ez lassacskán kiment, bejött az ukrán, és ezek a 30, 35 év körüli emberek, ezek sehogy nem tudnak. Nagyon sajnálatos, hogy nem tudnak. Oroszul már nem tudnak, mert nem tanulták, az ukránt meg nem tanulták meg, mert nem tanulták meg. Viszont ezeknek a szülőknek meg nagyon nehéz, mert nem tud segíteni a gyerekének, például egy ukránban sem.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

Ha egy magyar gyerek végül bekerül a többségi iskolába, akkor tulajdonképpen egy, a kisebbségi oktatás tipológiája szerinti mélyvíztechnikának nevezett oktatási formában vesz részt. A mélyvíztechnika (*submersion programme*) elnevezésű oktatási program egynyelvűséget eredményez a többség nyelvén, s többnyire egynyelvű oktatást kell érteni alatta. A mélyvíztechnika elnevezésű vagy befullasztási oktatási programban a kisebbségi gyerek többségi nyelvű oktatásban részesül, olyan osztályokban, ahol többségi nyelvet anyanyelvként beszélő tanulók is vannak, és a tanár nem beszél a kisebbségi nyelvet. Az ilyen oktatási folyamat hatására egyre kevesebb, egyre bátorítalanabban használja a gyerek az anyanyelvét, mert megtiltják a használatát, vagy megszégyenítik miatta.²⁰

Interjúink alapján a többségi iskoláztatás kétféle következménnyel járhat. Ezek közül az egyik, ha a gyermek ukrán nyelvtudása olyan szintre fejlődik, hogy már képes lépést tartani a többségi osztálytársaival,

²⁰ Skutnabb-Kangas, Tove: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 1997. 25–26.

anyanyelvét viszont egyre kevesebbszer használja. A jelen kutatásban megkérdezett szülők és pedagógusok inkább ezt a típust képviselik, és dominánsan pozitív tapasztalatokról számoltak be, pontosabban véleményük inkább csak az ukrán nyelvelsajátítás szempontjából pozitív, az anyanyelvi vagy más kompetenciák fejlődéséről keveset hallunk.

„Második osztályba, már második osztályban, harmadik, negyedikben már teljesen ilyen nagyon nyugodtan, mán ők érzik aztat, hogy ők teljes mértékben tudnak ukránul beszélni. Nem zárkóznak be, nem félnek kimondani szavakat, hogy lehet, nem úgy mondják ki. (...) Most első osztályba vagyok, és vannak olyan kis gyermekek, hogy már most, második félévben még szebben és szebben. Ügyesek én azt mondom, hogy nagyon megtanulnak [ukránul] a gyerekek.”
(Pedagógus, 1-es iskola)

„A magyar gyerekeknek, hát nekik ugye nehéz beilleszkedni, de viszont vannak nagyon erős kis magyar gyerekek, akik majdnem olyan szinten teljesítenek, mint egy ukrán gyerek, még talán jobban is teljesítenek. Van, hogy sokkal figyelmesebbek, fegyelmezettebbek is, és odafigyelnek, szóval ők nagyon fegyelmezettek a magyar gyerekek.”
(Alsó tagozatos pedagógus, 5-ös iskola)

A másik következmény az lehet, hogy a gyermek nehezen éli meg a többségi környezetet, nem mer megszólalni, s nem képes olyan tempóban elsajátítani a többségi nyelvet, hogy haladni tudjon a többiekkel. Ennek következtében visszamarad, bezárkózik, több esetben visszaíratják magyar tannyelvű iskolába. Korábbi kutatásunkban több olyan esetről is beszámoltak, amikor a gyerekek elszigetelődését a többségi iskolában újra a magyar iskolaválasztás követte.²¹ Jelen kutatásunkban megkérdezett adatközlőink is tudtak említeni olyan diákot is, akit végül ki kellett venni az ukrán iskolából, de szerintük ebből a típusból van kevesebb. Az ilyen esetekben a legnagyobb gondot az okozza, hogy a gyerekek félnek

²¹ Ferenc – Séra, 2012. Iskolaválasztás Kárpátalján, i.m. 486.

megnyilatkozni, félnek, hogy hibákkal teli nyelvhasználatukért megszégyenítik őket, osztálytársaik kinevetik.

„V: Egy példa a százból mondjuk, aki nem bírja. Ugye ott, hát van, volt egy tanítványom, aki első osztály, második, harmadikban már nehezen, szinte stresszként kezelte azt, hogy felelnie kell. Nem is annyira az angol, inkább az ukrán nyelvtan, ukrán olvasás, matek. És akkor a szülők kivették, és bizony, hogy ott már kellett az orvosi segítség a kisfiúnak, mert szóval már sokkot kapott az órákon és ideges volt.” (Alsós pedagógus, 5-ös iskola)

„Van olyan, amikor a szülő nem látja be, hogy a gyereknek jobb lenne, ha magyarul tanulna. Volt egy-két, mióta itt vagyok, egy 12 éve volt, egy. Hát meg lehet számolni néhány esetet, amikor belátó volt a szülő, és az ukrán osztályból átvezették a magyarba, ilyen is előfordult. (...) Van olyan gyerek, aki nyolcadikos szinten van, és még mindig, hogy mondják azt, fél megszólalni. Tehát nem is fél, hanem szégyell, hogy nem tudja pontosan kifejezni magát, és ezért inkább nem beszél, holott lehet, magyar osztályba sokkal bővebben tudná magát előadni és kifejezni, tehát ilyen is van, ez vegyes.” (Pedagógusok, 3-as iskola)

A gyerekek ukrán iskolába történő beilleszkedésében, a nehézségek áthidalásában nagy szerepe van a pedagógusoknak, akik esetleges magyar nyelvtudásukkal, támogatásukkal segíthetnek a gyerekeknek.

„Mondom nekik, hogy gyerekek, ne szégyenlősködjetek, mert itt senki nem fog kinevetni, ha nem úgy mondjátok a szavakat. Mi tanulni jöttünk ide, azért vagyok, hogy segítsek nektek! És akkor ők majd feloldódnak. És az a tapasztalatom, hogy a gyerekek nem is nevetik ki őket, hogy nincsen, tudod teljes ukrán gyerek és a magyar nem úgy mondja ki azt a szót.” (Pedagógus, 1-es iskola)

„Itt a szomszédba hallom, hallani, hogy magyarul mondja, hogy összeadunk, és hallani, tehát ha matek van, vagy valami, én hallom, te-

hát lehet, hogy ő így mondja. (...) Hát nehéz, nehéz helyzetük van, de ha azt akarjuk, hogy a gyerek, az a magyar is megértse, és a feladatot megoldja, példákat is, akkor ő akar és segít magyarul fordítani. (...) Nekünk ez a célunk. Nekem például személyesen az a célom, hogy a gyerek haladjon.” (Alsós pedagógus, 5-ös iskola)

Ez a segítség azonban sok esetben csak átmeneti, a pedagógusok kezdetben hajlandóak magyar nyelvtudásukkal segíteni az oktatás hatékonyságát, de a későbbiekben ez már nem jellemző. Ebben a beregszászi gyakorlatban a kisebbségi oktatás *tranzitív formájának* jeleit fedezhetjük fel, amikor is a gyermek anyanyelvére csak addig van szükség, ameddig el nem sajátítja a tanítás nyelvét a továbbhaladáshoz megfelelő szinten. Ez után az oktatás a többségi nyelven folytatódik.²²

„Én abba úgy megbeszéltem velük, teljes mértékben ukránul beszélünk, de ha valamit nagyon akar mondani, és nem tudja kiejteni, elmondja nekem magyarul, én lefordítom neki ukránra, és már ezt a szót tudja, hogyha ki akar menni WC-be, vagy hogyha valami, vagy ki akar menni, akkor én ezt neki lefordítom. És már második alkalommal jön hozzám, és ukránul próbálkozik. És én addig tanítom, és aztán most pedig automatikusan, most a második félévbe már ukránul jönnek, mondják.” (Pedagógus, 1-es iskola)

A gyerekek otthonosság érzetét erősítheti az ukrán iskolákban az is, hogy sok magyar gyerek kerül be egy-egy osztályba, s ők maguk között magyarul beszélgetnek. Ugyanakkor a kisebbségi nyelv használatát nem mindig nézik jó szemmel az intézményben, ami a befulladásági oktatási program egyik ismérve.

„V3: Az a tanár, aki tanítja az angolt, és valamit elkezdünk magyarul beszélni, és a tanár haza küldött, hogy nem hallja, s nem jó, ha angol órán magyarul beszélünk és nem ukránul, hanem magyarul beszélünk (...).

²² Skutnabb-Kangas, 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*, i. m. 25–26.

K: De akkor csak órán fordul elő, szüneten senki nem szól rátok, hogy ez ukrán iskola s ukránul kell beszélni?

V4: Van úgy, hogy ukránok szólnak be.” (Diákok, 5-ös iskola)

A beregszászi ukrán iskolák sajátossága, hogy második idegen nyelvként a magyar nyelv is választható. A szülők számára ez is egy meghatározó iskolaválasztási motiváció, mert az ukrán és a magyar szülők egyaránt pozitívként tekintenek arra, hogy gyerekeik megtanulhassanak magyarul írni, olvasni. Az egyik magyar nyelvtanár szerint a magyar gyerekek kifejezetten szeretik ezt az órát, mert úgy érzékelik, hogy itt felszabadulnak, az anyanyelvükön sokkal könnyebb megnyilatkozniuk.

„Ezért van az, hogy inkább sok, több gyerek van magyarra, mert azt gondolja a magyar szülő, hogy akkor már megtanulta a gyerek emezt, tanulja az ukránt, az angolt, akkor hagyjuk még meg neki az anyanyelvet is. És ez egy nagyon nagy lehetőség a magyar gyerekeknek, pont ez az iskola, mert én azt hiszem, hogy aki a magyart válassza, az tizenegy osztályig ezek alatt az évek alatt megtanulja a helyesírást, megtanul beszélni szépen, megtanul olvasni, már aki akar, és ugyanakkor én azt gondolom, hogy irodalom szintjén is valamilyen kis betekintést nyernek a gyerekek, úgyhogy szerintem jó. Meg az a jó, hogy az anyanyelvét az ugye beszéli a gyerek (...) az én óráimon a magyar gyerekek ilyen magabiztosak, ott azt érzik, hogy ezt én tudom, és ez jó neki.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

A többségi gyerekek és szüleik is értékelik ezt a tantárgyat. Lehetőséget látnak a magyar nyelvtudás megszerzésében. Az ő esetükben sokkal gyakoribb motiváció a magyarországi, vagy a kárpátaljai magyar nyelvű továbbtanulás esete.

„Egyszerűen látják a szülők, az ukrán szülők is, hogy kell a magyar is, mert itt vagyunk Beregszászba és kell, és valamivel bátrabbak is Magyarország irányában. Bármilyen lehetőség van, ha azt a kettős állampolgárságot vesszük. (...) Ők azt mondják, hogy ez egy lehetőség, és miért ne használjuk ki (...). A csoportot, akit most vezetem,

a csoportból ott nagy többségében azt mondták nekik, hogy azért, mert ők Magyarországra szeretnének menni, mert munkahely, vagy legalábbis egy évre, hogy megtanulják a nyelvet, és aztán mennek tovább.” (Pedagógus, 5-ös iskola)

Ukrajna 2012-ben elfogadott új nyelvtörvénye²³ a magyar mint idegen nyelv oktatásában is hozhat pozitív változásokat. Azon településeken, ahol a kisebbségi nyelvek beszélői elérik a 10%-os arányt, ott lehetőség van az adott kisebbségi nyelvet regionális nyelvként használni, a dokumentum pedig azt is kiköti, hogy „Minden általános középfokú tanintézetben biztosítják az államnyelv és egy regionális vagy kisebbségi nyelv oktatását.”²⁴ A magyar nyelv oktatása így egyre több többségi nyelvű iskolában megjelenhet választható idegen nyelvként.

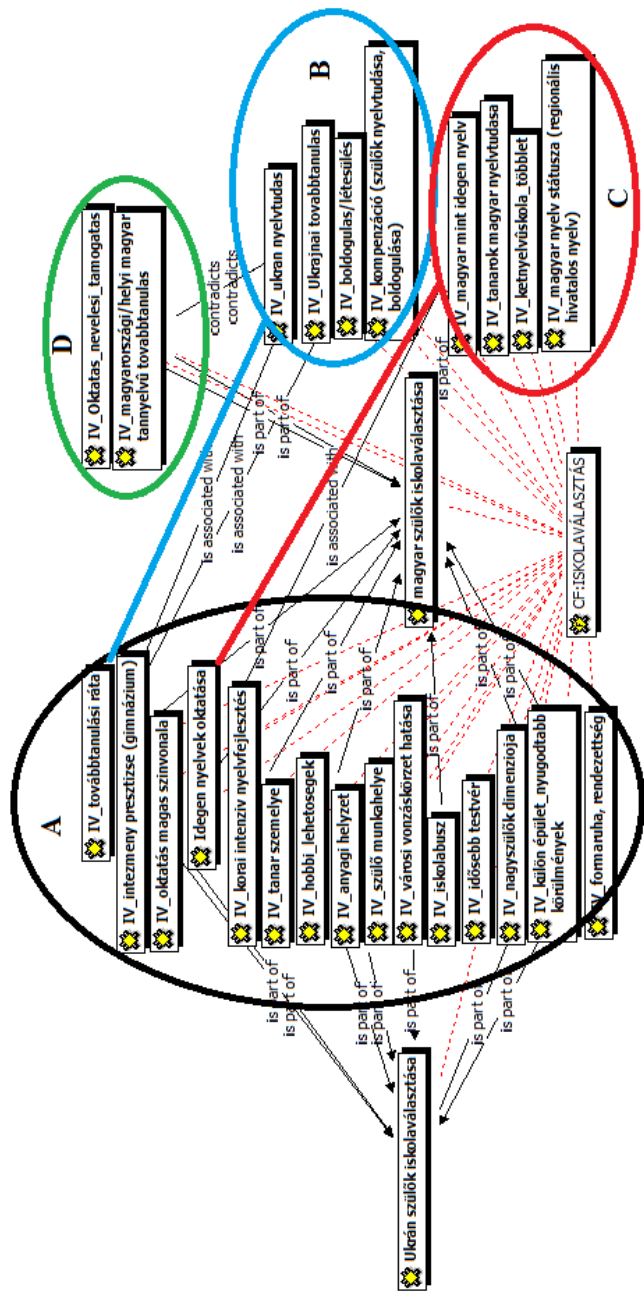
5. Összefoglalás

Kutatásunkkal a magyar tömbben jellemző többségi iskolaválasztás motivációinak feltárására vállalkoztunk. Interjúalanyaink az ukrán nyelvtudási hiány kompenzálása, az ezzel összefüggő szülőföldi továbbtanulás és helyi boldogulás érdekében hozott etnikailag meghatározott iskolaválasztási döntés dominanciáját támasztották alá. Emellett azonban más, etnikai szempontból semleges iskolaválasztási motivációkat is sikerült feltárnunk.

Az iskolaválasztási motivációk e két nagyobb csoportját az 1. ábrán próbáltuk meg összefoglalóan szemléltetni. Az ábrán látható, hogy vannak olyan motivációk (*A-val jelölt kör*) az iskolaválasztásban, amelyek az ukrán és a magyar szülők esetében egyaránt megjelennek, ezért etnikailag semleges motivációknak tekinthetjük őket. Ugyanakkor egy-egy etnikailag semleges motiváció bizonyos körülmények hatására etnikai-

²³ Nem hivatalos magyar fordítását lásd például: Fedinec Csilla – Cserniczkó István: Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: a lezáratlan 2012-es fejezet. *Kisebbségkutatás*, 2012/3. 588–609.

²⁴ III. fejezet 20. cikk.



1. ábra. Etnikailag semleges és etnikailag meghatározott iskolaválasztási döntések Beregszászban

lag meghatározottá válhat. Ilyen például egy iskola továbbtanulási rátája (*B-vel jelölt kör*), amely a kötelező ukrán nyelv és irodalom érettségi és felvételi vizsga bevezetésével a magyar szülők iskolaválasztásában egy etnikailag/nyelvileg meghatározott új és nagyon domináns iskolaválasztási szempontot teremtett.

Az idegen nyelvek oktatása (*C-vel jelölt kör*) is látszólag etnikailag semleges iskolaválasztási motiváció, hiszen ez egyformán fontos a magyar és az ukrán szülőknek is. De azzal, hogy az ukrán iskolákban van lehetőség magyar nyelvet tanulni, a magyar szülők számára egy extra (és egyben etnikailag meghatározott) motiváció adódik, hiszen amellet, hogy a gyerekük a többségi iskolában magtanul ukránul, a magyar nyelv és kultúra alapjait (helyesírás, olvasás, irodalom) is elsajátíthatja. Az oktatás-nevelési támogatás és a magyarországi továbbtanulás stratégiája (*D-vel jelölt kör*) az a két iskolaválasztási motiváció, amely kifejezetten a magyar szülők gondolkodásában jelenik meg, ugyanakkor szemben áll a helyben való boldogulással, a Kárpátalján való továbbtanulás lehetőségével.

Interjúink lehetőséget kínáltak arra, hogy az iskolaválasztással kapcsolat érzelmi folyamatokat is jellemezhesük a szülők és a gyerekek esetében. A szülőknél többféle félelmet, szorongást lehet észrevenni, ami egyrészt a saját nyelvtudás hiányában gyökerező kompenzációból fakad, és abból, hogy a szülők nem is biztosak abban, hogy döntésük helyes. Másrészt a többségi iskolaválasztás társadalmi megítélése is negatív a kárpátaljai közvélekedésben, a társadalmi közeg tabusítja/erkölcsileg elítéli a többségi iskolaválasztást, ezzel nem kínál fogódzót a vívódó szülőknek.²⁵

A gyerekek többségi iskolába kerülésének sajátosságait, a legfontosabb problémákat is próbáltuk összegezni. Azon túl, hogy a többségi oktatás néhány diákban súlyos lelki sérüléseket okoz, a rendszerben bennmaradó, a felzárkózásra képes gyerekek nyelvi és lelki fejlődése sem

²⁵ A helyi médiában megjelenő, az anyanyelvű iskolaválasztás mellett érvelő interjúk, vagy egyéb műfajban született írások között több olyat is találunk, amely erkölcsi kötelességként állítja be a magyar tannyelvű iskolaválasztást, és megbélyegzi a nem eszerint cselekvő szülőket.

zavartalan. A magyar gyerekek ukrán tannyelvű iskolába íratása oktatási szempontból a klasszikus *mélyvíztechnika* kategóriájába tartozik, ami a gyerekek anyanyelvének tannyelvként való használatát tiltja, s többségi egy nyelvűségét eredményez. A pedagógusok elmondott tapasztalata alapján, bár a gyerekek viszonylag jól teljesítenek, kezdetben szükségük van anyanyelvi kapaszkodókra, amit a magyarul tudó tanárok meg is adnak számukra. Később azonban teljesen áttérnek a többségi oktatási nyelvre. Ez utóbbi eset, amely a tanárok véletlenszerű magyar nyelvtudásának függvénye, a *tranzitív oktatási modell* jeleit mutatja, amely végeredményképpen szintén egy nyelvű kompetenciákat eredményez a többség nyelvén (hosszú távon pedig nyelvcseréhez és asszimilációhoz vezethet). A tanárok és szülők lelkesedése a gyerekek többségi iskolai teljesítményét illetően főleg a gyerekek ukrán nyelvtudásának fejlődésében gyökerezik. Kevés kivételtől eltekintve az államnyelvi kompetenciák fokozatosan ki is alakulnak, azt viszont látszólag figyelmen kívül hagyják mind a szülők, mind a pedagógusok az iskolai sikeresség megítélésében, hogy párhuzamosan a gyerekek anyanyelvhasználata gyengül, egyéb kompetenciái sem tudnak úgy fejlődni, mintha anyanyelvén tanulna a gyerek.²⁶

²⁶ Cummins igazolta azt a tézist, miszerint egy nyelvben elért ismereti szintek között két lépcsőt különíthetünk el: az alapvető személyközi kommunikációs készségek (angolul: *Basic interpersonal communication skills*, BICS) és a kognitív tanulási készségek (angolul: *cognitive academic learning proficiency*, CALP) csoportját. Ugyanezt Göncz Lajos újjvidéki magyar pszichológus, a kétnyelvűség pszicholingvisztikai dimenzióinak ismert kutatója felszíni nyelvi kompetenciának, illetve kognitív nyelvi kompetenciának nevezi. Ahhoz, hogy egy bizonyos nyelven folyó oktatás hatékony lehessen, az oktatási folyamat résztvevőinek (mind a tanárnak, mind a diáknak) kognitív nyelvi kompetenciával kell rendelkeznie a tannyelv szerepét betöltő nyelvben. A tanulás csak ezen kompetencia segítségével lehet hatékony, ha a diákok ezzel nem rendelkeznek az oktatás nyelvét illetően, akkor hátrányba kerülnek, az oktatás alapvető funkciója, az ismeretátadás sikere pedig kérdésessé válik. Ebből a szempontból a kisebbségi diákok számára legideálisabb saját anyanyelvükön megszervezett oktatásban részesülni, különösen az iskolázás kezdeti szakaszában, hiszen a megértés ezen a nyelven a legbiztosabb. Cummins, Jim: BICS and CALP: Empirical and theoretical status of the distinction. In: Street, B – Hornberger, N. H. (eds.) *Encyclopedia of Language and Education*. 2nd edition, Volume 2: Literacy. Springer Science – Business Media LLC: New York, 2008. 71–83; Göncz Lajos: A kétnyelvűség pszichológiája. In: Lanstyák István – Vančóné Kremmer Ildikó (szerk.): *Nyelvészetről változatosan. Segédkönyv egyetemisták és a nyelvészet iránt érdeklődők számára*. Gramma Nyelvi Iroda: Dunaszerdahely, 2005. 33–76.

A magyar mint idegen nyelv oktatása Beregszász ukrán iskoláiban látszólag nagyon jó lehetőség a nyelv presztízsének megerősítésére, és leginkább azok a többségi fiatalok profitálnak belőle, akik magyarországi vagy helyi magyar nyelvű továbbtanulásban gondolkodnak. Ez az egyetlen olyan óra a többségű tannyelvű iskolában, amely során a magyar diákok érezhetik az anyanyelven való tanulás pozitív hatásait. De egyúttal annak a veszélyét is hordozza, hogy olyan magyar szülők iskolaválasztását is befolyásolja, akik egy ilyen modell keretében biztosítva látják az ukrán és a magyar nyelvtudás együttes elsajátítását, s még inkább elfordulnak a magyar tannyelvű iskoláktól.